

pisano je kraticom iz koje nije vidljivo kakav lik ima ta riječ, od 1979. ima *Bezgrešno*.

Drugi je Hrvatski kalendar koji je izlazio u Čikagu. Stjecajem prilika imao sam 22 godišta toga kalendara, od 1961. do 1991. U njima je dva puta na istim mjestima spominjan taj blagdan. Prije kalendarija kao popis blagdana na koje katolici u SAD trebaju ići na misu. Tu je svaki put bez iznimke zapisano samo *Bezgrješno Začeće*. Drugačije je u kalendariju. Tu je 11 puta napisano *Bezgrješno*, 11 puta *Bezgriješno*, a ni jedanput *Bezgrešno*. Urednika je bilo devet, ali se ne vidi jasno da su urednici utjecali na lik *Bezgrješan*, jer je za fra Vendelina Vasilja i Hrvoja Bana bilo i jedno i drugo, a 1979. kad su urednici bili fra Silvije Grubišić i Celestin Raguž uvedeno je u kalendarij pisanje *Bezgrješno* i tako je ostalo do kraja kalendara koje sam imao, dakle do 1991. H. Ban je bio urednikom prije i poslije te godine pa je razumljivo da je *Bezgrješno* ostalo kad je jednom uvedeno, ali je zanimljivo da je 1961. za urednika Čuvala bilo *Bezgriješno*, a 1964. za urednika V. Vasilja bilo je *Bezgrješno*, ali 1967. dok je on bio urednikom, *Bezgriješno* i tako je ostalo sve do 1979. Dok je bio fra Ljubo Čuvalo, bilo je *Bezgriješno*. Značajno je da je među urednicima kad je na oba mjesta bilo *je*, bio i fra Gracijan Raspudić, koji je 1987. u svoj prijevod Novoga zavjeta uveo likove *crjepovi*, *grješan*, *grješnik*, *grješnica*.

Kolebanje oko pisanja *bezgrješan/bezgrješan* lektorski gledano nije baš normalno, ali je uobičajeno, i nije izraz nepismenosti, pogotovu što oba lika imaju jezičnu, naglasnu podlogu, naime pridjevi na *-(a)n* mogu osnovu kratiti, ali i ne moraju. Takav je i pridjev *grješan/griješan*, odatle i kolebanje u pisanju, a i *snježan/sniježan* pa iako je prvi običniji, javlja se i drugi, a kolebanje se vidi u nazivu i blagdanu Gospe Sn(i)ježne. Matoš je npr. napisao *sniježni*, ali mu je to poslije smrti okrenuto u *snježni*, no to prelazi okvir ove teme.

PRIMJERI NEKIH KRIVOTVORINA IZA POKRIVENOGA R

Stjepan Babić

U raspravljanju o pisanju riječi tipa *bezgrješan*, *grješnik* i *strjelica*, neki smatraju da su odrasli i obrazovani u tipu *bezj* i da ne znaju za te likove. Među njima su čak i neki jezikoslovci. Prvo, ne znaju za činjenice koje sam naveo u prvome članku, a trebali bi znati jer unatoč svemu ima dovoljno potvrda i da su s malo više pozornosti čitali, zapazili bi ih, a drugo je uzrok njihovu neznanju i to što im je i skrivano da su hrvatski pisci pisali te riječi sa *je*, ne samo da su lektorskim zahvatima takvi likovi uklanjani u rukopisima prije objavljivanja nego i u onim djelima u kojima su već bili tiskani pa

je u ponovnim objavljivanjima *j* uklanjano, što znači da su ta djela jezično krivotvorena, posebno djela hrvatskih pisaca iz 19. stoljeća.

Čitajući suvremena izdanja hrvatskih pisaca, ne nailazimo često na primjere sa *je* iza pokrivenoga *r*, jer takve riječi osim nekih, kao *vrijeme*, *vremena*, i nisu baš česte, ali ih nalazimo. A nalazimo ih manje nego što ih je stvarno bilo zbog toga što su ih lektori, urednici i priređivači djela, često i sveučilišni profesori hrvatske književnosti i hrvatskoga jezika, mijenjali u *e*. Pokazao sam to u članku navedenom na početku glavnoga članka, a u tome članku kako su to činili na djelima J. E. Tomića, I. Brlić-Mažuranić i S. Kolara, a sada ću to pokazati na djelima još četiriju naših istaknutih pisaca. Kako su prošli drugi, manji, tek bi trebalo proučiti.

Stihovi Ivana Mažuranića iz njegova djela *Smrt Smail-age Čengijića* u Iskri 1846. glase ovako:

*Videć aga kriepost taku,
Zazebe ga na dnu s'erca*

Vriedan sluga vriednjeg gospodara

U Bogdanovićevu izdanju iz 1857.:

*Videć aga kriepost taku,
Zazebe ga na dnu srca*

Vriedan sluga vredn'jeg gospodara

A Barac je u izdanju iz 1949. te stihove objavio ovako:

*Videć aga krepost taku,
Zazebe ga na dnu srca*

Vrijedan sluga vredn'jeg gospodara.

U Napomenama i objašnjenjima na kraju knjige, piše:

“Urednik ovoga izdanja držao se načela: djelo treba objaviti u definitivnom pjesnikovu tekstu, a pravopisom kojim se služimo i danas, a pri tome ostaviti po mogućnosti bez promjene sve, što se tome pravopisu odviše ne protivi. (...) Današnji pravopis u pisanju glasova upotrebljen je do kraja i dosljedno, gdje god je bilo jasno, da Mažuranićevo pisanje ne znači i drugačiji izgovor nego što je današnji.”

Unatoč tomu promijenio je u *kriepost* u *krepost*, *vriednjeg* u *vredn'jeg*, iako je jednako tako mogao u *krjepost* i *vrjednjeg* (*vredn'jeg* je uzeo od Bogdano-

vića, iako to nije u Mažuranića nego *-njega* kao što su i komparativi u 840. stihu: *Pak sve bliže, krupnje, strašnje*, a tako je i u Barčevu izdanju).

Moram reći da čitajući Barčevo izdanje, nisam ni pomišljao da bi moglo biti drugačije, jer je tako i u Frangeš-Živančevićevu izdanju iz 1979., u *Zlatnoj knjizi hrvatskoga pjesništva* u uredništvu V. Pavletića, i jasno je da ne bih posumnjao u ispravnost takvoga pisanja da me nije na drugačiju mogućnost naveo *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, preko kojega sam tražio neke potvrde za *Zrje*, i pronašao navedene stihove, ovako:

*Vidjeć aga krjepost taku,
Zazebe ga na dnu srca*

Vriedan sluga vrjedn'eg gospodara

U popisu izvora navedeno je da su se služili izdanjem iz 1923. Znači da je u tome izdanju to mjesto protumačeno drugačije. Ne želim time ništa posebno dokazivati, jer bi trebalo studioznije proučiti cijeli taj problem, ali želim reći da sam za tu drugu mogućnost saznao iz srpskoga rječnika, a ne i hrvatskoga ni suvremenih hrvatskih izdanja Mažuranićeva djela.

I sada kad sam to uočio i napisao, pregledao sam u Zavodu za književnost i teatrologiju HAZU izdanja od 1859. do 1941., ukupno 16 izdanja, izdanih u Zagrebu, Petrinji, Beogradu, latinicom i ćirilicom, i ni jedno nema *krepost*, imaju *kr'jepost* (8), *kriepost* (4), *krjepost* (3), *krijepost* (jedno iz 1941.), dakle ni jedno *krepost*. Izdanje iz 1876., dakle za piščeva života, ono na kojem piše "šesto ovlašteno izdanje" ima *kriepost*, kao i prvo, ne ulazim znači li to dug ili kratak slog, ali jedno je jasno *krepost* Mažuranić nije napisao ni odobrio.

Drugi je primjer Matošev.

A. G. Matoš u pjesmi *Môra* tiskanoj u Hrvatskoj smotri 1907. ima ove stihove:

*Na smrt me čagljika, te ko čauš grješan
Sam sam sebi smiješan.*

Tako je tiskano i u *Pjesmama* 1923., ali je Barac u izdanju od 1938. preokrenuo u *griješan*, a tako je tiskano i u *Izabranim pjesmama* (Zagreb, 1950.) Najblaže što se može reći u Barčevo opravdanje da je on *griješan* smatrao tiskarskom pogrješkom i da je htio popraviti srok.

I u Sabranim djelima A. G. Matoša, koja je uredio D. Tadijanović, tiskano je *griješan*, ali opet nije kako je napisao Matoš.

I to nije sve. U napomenama piše: "No drugo je pitanje pravopisa: To nije bila Matoševa jaka strana..." I zatim se u tri stupca donosi: "I. riječi koje su u

našem izdanju ostavljene onako, kako ih je pisao Matoš; II. dublete, riječi, što ih je Matoš upotrebljavao u oba oblika, pa su tako ostavljena i ovdje; i III. riječi ispravljene prema desetom izdanju Boranićeva Pravopisa (Zagreb, 1951.).” Zamislite, Matoš je umro 1914., a njegov tekst se ispravlja po pravopisu iz 1951. I to neka bi bilo kad bi to bio samo puki pravopis, a ne ono što je i jezik. I to ne u nekom pučkom izdanju, iako se i u njemu ne bi smjelo tako raditi, neko u kritičnom izdanju. Istina, to je donekle popravljeno time što u ona tri stupca piše što je ispravljeno pa čitatelj može znati kako je u izvorniku. Evo samo izvotka iz toga III. stupca. Matoš je napisao *drijemovan, grjehota, krjepke, krjepost, krještav, poprječni, strjelicom, vrijedniji*, a sve je to po Boraniću iz 1951. ekavizirano.

Treći primjer. Prema fototipskoj slici početka Kozarčevih *Mrtvih kapitala* iz Viena 22. lipnja 1989. objavljenoj u knjizi *Mrtvi kapitali*, Vinkovci, 1989., lijepo se vidi da piše *strjelovito*, a u samoj je knjizi napisano *strelovito*. Kako piše da je taj tekst preuzet iz Pet stoljeća hrvatske književnosti, to znači da je tako i u toj ediciji. U pogovoru izdanja iz 1989. piše da je Kozarčev jezik moderniziran, a to je isto kao da je napisano da je krivotvoren. Kozarac je u istom romanu napisao *strjelice, uvriede*, a u izdanju iz 1989. piše *strelice* (str. 49.) i *uvrede* (45.). I u izdanju *Mrtvih kapitala* iz 1995. jednako tako piše *strelovito* (17.), *strelice* (43.), *uvrede* (45.). Kako se na temelju takvih tekstova može donijeti dobar sud! Može se samo zaključiti da su se priređivači dosad prema jeziku djela koje priređuju odnosili nemarno, a moglo bi se reći i skandalozno. Tek će biblioteka *Stoljeća hrvatske književnosti* popraviti sliku jezika hrvatske književnosti. Tako su u knjizi Josip Kozarac, *Izabrana djela*, Zagreb, 1997., te tri riječi napisane kako treba: *strjelovito* (293.), *strjelice* (321.), *uvriede* (323.), ali treba čekati dok ta djela i njihov jezik prevladaju.

I sada kad čitam Ujevićevu pjesmu SVRATIŠTE SUB IOVE DIVO i u njoj nalazim ove stihove:

*Tako shvaćam zemlju, vlažnu grudu smeđu
ja bez kraja nevin i tek s njome grešan.
I kad spustim vjeđu, kičmom slasti pređu
sutra dan ću biti svjež i žedan, ješan*

I u tvom oku, Zemljo, nisam smiješan.

Zlatna knjiga hrvatskoga pjesništva, str. 411.,

moram posumnjati da je Ujević tako napisao. Idem provjeravati. Pjesma je objavljena u beogradskim Književnim novinama 1951. I zaista nije onako kako je u *Zlatnoj knjizi hrvatskoga pjesništva*. Tiskano je *griješan*. Rukopis se čuva

u Zavodu za književnost i on pokazuje da je Ujević napisao *griješan*. Već se sada može tvrditi da su Srbi tiskali autentičnije hrvatske tekstove nego Hrvati.

To je samo nekoliko usputnih zapažanja, da se sustavno istražuje, sigurno bi se našlo mnogo takvih primjera i zato se ne smije olako tvrditi da je tip bez *j* prevladao.

JOŠ JEDNOM O SERBOKROATIZMU U SUVREMENOJ NJEMAČKOJ SLAVISTICI

Mario Grčević

Lehfeldt je 1989. godine objavio rukopis br. 4759 iz Aya-Sofya knjižnice da posluži kao “izvor za povijest srpskoga jezika”.¹ Određujući u svojoj raspravi u toj ediciji sastavnice koje ulaze u srpsku jezičnu povijest, on ne primjenjuje one kriterije za koje smatra da ih je L. Auburger trebao primjenjivati u knjizi *Hrvatski jezik i serbokroatizam* u odnosu na sastavnice u hrvatskoj (književno) jezičnoj povijesti. S jedne se strane služi sličnim metodama kao Auburger, a s druge strane i takvim metodama koje mu omogućuju govoriti o “srpskome” i onda kada nije riječ o srpskome. Objasniti ću o čemu je riječ.

Otprilike na sredini naslovne stranice objavljenoga rukopisa nalazi se pečat sultana Mahmuda I. koji je vladao od 1730. do 1754., a 1743. počeo obnavljati knjižnicu Aya-Sofya.² Ispod njegova pečata nalazi se 7 redaka teksta koji je napisao Ahmed Šayh, Sultanov namještenik. U tekstu piše (navodim prema prijevodu u ediciji na str. 8.) da sultan Mahmud daruje rukopis da bude na raspolaganju svima koji ga žele čitati i istraživati. Ispod Ahmedova teksta nalazi se i njegov osobni pečat, manji nego onaj Sultanov, a ispod Ahmedova pečata, na dnu lijeve polovice stranice, nalazi se najstariji pečat. Pripada sultanu Bajazidu II. koji je vladao od 1481. do 1512. godine. Taj pečat, nasuprot drugim dvama, otisnut je naopačke. Okrenemo li stranicu “na glavu”, Bajazidov pečat

1 W. Lehfeldt (Ur.), *Eine Sprachlehre von der Hohen Pforte. Ein arabisch-per-sischgriechisch-serbisches Gesprächslehrbuch vom Hofe des Sultans aus dem 15. Jahrhundert als Quelle für die Geschichte der serbischen Sprache*, Slavistische Forschungen 57, Köln – Wien, 1989. 80-ih godina sjećamo se po Katičić-Raguževoj polemici s P. Ivićem, utjecaju Memoranduma i sve jačoj nacionalističkoj psihози u Srbiji čija je izraženost pratila Miloševićev uspon na ljestvici državno-političke vlasti.

2 W. Lehfeldt, nav. djelo, str. 11.